

Ołeh Murawśkyj

Комуністична Партія України у період перебудови: особливості діяльності у західноукраїнських областях (1985-1991 рр.)

Komunizm: system – ludzie – dokumentacja 2, 227-238

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Oleń Murawśkyj (Олег Муравський)

Instytut Ukrainoznawstwa im. I. Krypjakewycza NAN Ukrainy we Lwowie

**Комуністична Партія України у період
перебудови: особливості діяльності у
західноукраїнських областях (1985-1991 рр.)**

Суспільно-політичні процеси в західних областях УРСР починаючи з другої половини 80-х рр. ХХ ст. проходили в рамках декларованого владою нового політичного курсу – перебудови, визначальною рисою якого стало перенесення акцентів на демократизацію існуючого політичного ладу. Непідготовлені реформи породили глибоку ідеологічну кризу Комуністичної Партії України (КПУ), фундамент якої був власноручно витворений радянською системою упродовж попередніх десятиліть внаслідок повного нівелювання національно-культурних та релігійних потреб домінуючого в регіоні українського населення.

Однією з особливостей ситуації, яка склалася для КПУ у західноукраїнському регіоні у другій половині 1980-х рр., особливо Галичині, стала повна втрата контролю над суспільно-політичними процесами. Проте заради справедливості відзначимо, що на початковому етапі перебудову «розхитування» політичної системи та організаційних основ КПУ не відчувалося і це незважаючи на існування на початку липня 1987 р. в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (УРСР) близько двадцяти тисяч «неформальних» (непідконтрольних владі) об'єднань, створення яких вважалося вагомим здобутком гласності¹. В окремих областях західної частини УРСР їх чисельність могла сягати декількох тисяч². Однак на практиці новостворені товариства, на думку історика Володимир Литвина, «не виходили за межі тієї політики, яка декларувалася на державному рівні»³.

¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО), ф. 1, оп. 32, спр. 2658, арк. 76.

² ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 11, спр. 2051, арк. 15.

³ Литвин В. Політична арена України: Дійові особи і виконавці / В. Литвин. – К. : Абрис, 1994. – С. 97.

Проте критерій «неформальності» поступово набував реальних обрисів. Уже в червні 1989 р. тільки у Львівській області діяло понад сто громадських організацій, які підпадали під визначення «неформальні» у класичному розумінні цього слова⁴. Перший секретар Львівського обкому Компартії Яків Погребняк зауважив, що комуністи області їх підтримували та намагалися спрямувати діяльність в русло перебудови. Засновниками «неформальних» товариств у цей період, здебільшого, виступали творчі спілки, відділення Фонду культури, профспілки, Ленінська комуністична спілка молоді України (ЛКСМУ) тощо⁵.

Власне завдяки старанням «неформалів» упродовж 1989 – початку 1990 рр. організовано мітинги, акції непокори, вуличні маніфестації. Населення краю поступово поринуло у вир т. з. в. «мітингової демократії». В умовах тотального партійного контролю над засобами масової інформації (ЗМІ), вуличні зібрання поряд із поширенням самвидавчої періодики залишалися для «неформальних» громадсько-політичних організацій, здебільшого, єдиним способом донести до широкої громадськості інформацію про свою діяльність, реалії політичного життя у республіці та світі.

Занепад організаційних основ КПУ у західноукраїнському регіоні започаткували вибори до Верховної Ради СРСР 1989 р. Виборча кампанія була використана опозиційними до партійно-державної системи силами для проведення низки антикомуністичних заходів, поширення національно-патріотичних ідей. «Передвиборча кампанія... була могутнім поштовхом, який розворушив малорухомі пласти суспільства, – зауважив історик Таркс Батенко, – політичною школою для мільйонів та бойовим хрещенням для активістів нових організацій, що провістили народження української багатопартійності»⁶.

Справді у 1989 р. народними депутатами Верховної Ради СРСР було обрано низку «екстремістів», що стало вагомим здобутком національно свідомої громадськості західних областей УРСР. Ще одним позитивом виборчої кампанії 1989 р., на думку дописувачів інформаційного вісника неформальної організації «Товариство Лева» газети «Поступ» стало те, що «вперше за багато літ ми [населення – О. М.]

⁴ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. П. 3, оп. 62, спр. 458, арк. 26.

⁵ Там само. – Арк. 26.

⁶ Батенко Т. Львівська філія УГС – балансування на вістрі ножа / Т. Батенко // Республіка – 1995. – № 2. – С. 48.

відчули себе громадянами своєї землі, здатними впливати на хід суспільних процесів, а не просто бездумними гвинтиками й коліщатами єдиної союзної державно-бюрократичної машини, виконавцями центральних наказів її вищих функціонерів»⁷.

Виборча кампанія квітня-травня 1989 р. розбурхала суспільство, яке втомилося від диктату партії, замовчування наболілих проблем у соціально-економічній, екологічній, національно-культурній сфері. Висунення кандидатів трудовими колективами, створення виборчих комісій, передвиборча агітація сприяли політизації населення. «...Львів бурлить, наче ріка, що вийшла з берегів. Мітинги, демонстрації, політичні дискусії – це реалії сьгоднішнього дня, – відзначав дописувач часопису «Поступ»⁸.

Згідно з «Інформацією про стан виконання в республіці законодавства про порядок організації проведення зборів, мітингів, вуличних зібрань і демонстрацій» прокуратури УРСР, упродовж серпня 1988 – липня 1989 рр. тільки у Львівській області було проведено 24 несанкціоновані владою заходи (у м. Львові – 13). Прокуратура області була стурбована тим, що у Львові, Стрию, Червонограді, Дрогобичі поширювалися несанкціоновані мітинги і демонстрації «з використанням націоналістичної символіки, які супроводжувалися акціями екстремістського характеру, поширенням листівок і плакатів несоціалістичного змісту»⁹.

Тривожною для Компартії залишалася ситуація у районних центрах та містечках Львівщини. Незважаючи на порушені адміністративні та кримінальні справи проти організаторів мітингів, «порушники» здебільшого залишалися без наказаними. Наприклад: 18 червня 1989 р. сімома жителями м. Миколаєва була організована вулична маніфестація з використанням синьо-жовтих прапорів за участю близько п'ятисот осіб. 22 червня матеріали адміністративної справи були передані до суду, проте «без будь яких пояснень ні письмових, ні усних повернуті повторно... невіршеними». Після чергового судового розгляду і консультацій з обласним відділом юстиції справу було закрито¹⁰.

⁷ І знову вибори! // Поступ. – 1989. – Квітень (№ 4). – С. 1, 4.

⁸ Владі авторитетів – владу аргументів // Поступ. – 1989. – Травень (№ 4). – С. 1.

⁹ ДАЛО, ф. П. 3, оп. 62, спр. 521, арк. 53.

¹⁰ Там само. – Арк. 56.

Обкоми КПУ західноукраїнських областей неодноразово здійснювали безуспішні спроби вплинути на суспільно-політичну ситуацію у краї, перехопити ініціативу у демократичних організацій, діяльність яких виходила з-під контролю партії. Спроби зупинити поширення «гласності» і «демократизації» або ж направити перебудовчі процеси у правильне русло напередодні виборів до Верховної Ради УРСР залишалося одним із першочергових завдань для партчиновників. Арсенал засобів вражав різноманітністю: від розгону демонстрацій за допомогою силових структур до організації альтернативних вуличних зібрань, які створювали ілюзію повноцінних¹¹.

«Мітингова демократія» 1989 р. суттєво ускладнила непросту для КПУ політичну ситуацію в західному регіоні УРСР. Водночас початок 1990 р. ознаменувався масштабною акцією національно-демократичних сил, що увійшла в історію як «живий ланцюг між Києвом та Львовом» (акція єдності між заходом країни і столицею). Захід приурочувався черговій річниці злуки УНР та ЗУНР. Ідея проведення акції єднання «Українська хвиля» не виникла спонтанно. Подіям 21-22 січня 1990 р. передувала тривала, клопітка організаційна робота національно-демократичних сил, що гуртувалися навколо НРУ. Власне серед інтелектуальних кіл цієї громадсько-політичної організації у листопаді 1989 р. виникла ідея організувати акцію, що з одного боку, в умовах виборчої кампанії, засвідчила б вплив Руху на населення західноукраїнського регіону, а з іншого – продемонструвала організаційні можливості новоствореної організації, деморалізувала місцеві обкоми КПУ.

Залишається відкритим питання: чому ідеологічний відділ ЦК КПУ, силові структури фактично не протидіяли розгортанню і підготовці до масштабної акції, яка заклала фундамент поразки комуністичних сил на виборах до Рад всіх рівнів у західноукраїнських областях у березні 1990 р.? Більше того, окремі міськкоми, райкоми партії своїми ухвалами підтримали її проведення, надавали технічну допомогу організаторам. Найрезонансніший приклад співпраці комуністів і націонал-демократів – Львівський міськвиконком, який очолював В. Волков.

Проте, що силові структури задовго до проведення акції отримали інформацію про деталі її проведення, немає жодного сумніву. 9 січня 1990 р. Львівське обласне

¹¹ ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 32, спр. 2676, арк. 89.

управління Комітету Державної Безпеки (КДБ) у таємній доповідній записці «Про заплановані антигромадські акції 21-22 січня 1990 р.» повідомляло обком Компартії про намір національно-демократичних сил провести акцію єднання («живий ланцюг») 21 січня 1990 р. Незважаючи на «косметичний» спротив Компартії, 21 січня о 12.00 розпочалася акція єднання. Упродовж години (передбачалося у випадку морозної погоди скоротити час її проведення наполовину) сотні тисяч людей з національними прапорами по маршруту Івано-Франківськ – Львів – Тернопіль – Рівне – Житомир – Київ утворили «живий ланцюг». Згідно офіційних підрахунків ЦК КПУ та силових структур акцію єднання підтримали понад 450 тис. осіб, із них у Київській області – 7200, Житомирській – 5000, Рівненській – 8700, Тернопільській – 60 000, Івано-Франківській – 65 000 і Львівській – 300 000. На території областей у цей день було проведено 30 мітингів, за участю близько 95 тис. осіб¹². Проте можна з впевненістю констатувати, що підрахунки силових структур не відповідають дійсності. Правдоподібно під час проведення «Української хвилі» у «живому ланцюгу» об'єдналося декілька мільйонів осіб¹³.

Кризу КПУ значно поглибили вибори до Верховної Ради УРСР та місцевих органів влади, які відбулися у березні 1990 р. На початку грудня 1989 р. відбувся пленум ЦК КПУ, на якому обговорено передвиборчу платформу ЦК. Перший секретар ЦК КПУ В. Івашко констатував, що партія вступала у передвиборчу кампанію у надзвичайно складних суспільно-політичних умовах¹⁴. Передусім це стосувалося західноукраїнського регіону.

Натомість місцеві обкоми Компартії намагалися пристосувати передвиборчу програму до регіональних особливостей. Зокрема у передвиборчій платформі Львівської обласної організації КПУ було накреслено «шляхи поглиблення перебудови, утвердження демократії, гласності, відчутного поліпшення життя всіх верств населення». До здобутків соціалізму останніх років на Львівщині обком партії відніс ліквідацію дисбалансу в економіці, поліпшення [умов функціонування – О. М.] закладів народної освіти, культури,

¹² ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 32, спр. 2767, арк. 2.

¹³ ДАЛО, ф. П. 3, оп. 62, спр. 773, арк. 8.

¹⁴ *Рисіч Й.* *Вибори: від формалізму до демократизму (досвід України в 70 – 90-і роки ХХ ст.)* / Й. Рисіч, Л. Литовченко // *Вісник ТДТУ.* – 1996. – № 1. – С. 106.

охорони здоров'я, сприяння розвитку національних культур в області¹⁵. У розділі «Головні напрями оновлення» комуністи області виступали за «оновлення партії, очищення її від всього негативного». Обком КПУ засуджував культ особи, застій, перекручення та деформації в політичному, економічному, духовному житті¹⁶. Планувалося видати наукові публікації про Данила Галицького, Юрія Дрогобича, Івана Вишенського, дослідження академіків АН УРСР М. Возняка, К. Студинського, В. Щурата, Ф. Колесси, І. Крип'якевича, М. Грушевського¹⁷. Таким чином, «комуністи області зацікавлені в об'єктивному відтворенні історії України, зокрема її західного регіону, ліквідації в ній «білих плям», виступали за ретельного дослідження та правдиве, позбавлене політичних спекуляцій висвітлення історії ЗУНР і українських січових стрільців»¹⁸. Парадоксально проте якщо порівняти політичну програму Львівського обкому КПУ та окремих організацій національно-демократичного табору, важко знайти відмінності, особливо в національно-культурній сфері.

Вибори здивували громадськість Західної України. У документі ЦК КПУ «Про підсумки виборів народних депутатів Української РСР та місцевих Рад республіки» від 30 березня 1990 р. відзначено, що серед 443 обраних народних депутатів УРСР, членів КПРС – 85%, а серед депутатів місцевих Рад – 51,8%. Водночас дві третини складу Львівської обласної Ради складали представники УГС, Руху, СНУМУ. Представники національно-демократичних сил отримали більшість мандатів у міських і районних Радах Дрогобича, Стрия, Червонограда, Миколаєва тощо. В Івано-Франківській області опозиція до КПУ в обласній Раді становила 78,7%, у міській – 86%. У Тернополі – майже половина в обласній і 60% – у міській¹⁹.

Загалом народними депутатами Верховної Ради УРСР обрано 128 секретарів ЦК КПУ, обкомів, міськкомів, райкомів (28,4%), 55 секретарів парткомів, політпрацівників (12,2%), 44 керівники Рад та їх виконкомів (9,7%), 39 керівників різних державних установ (8,6%), 30 голів колгоспів та директорів радгоспів (6,6%), 19 керівників вищих державних установ (4,2%), 14 представників

¹⁵ ДАЛО, ф. П. 3, оп. 62, спр. 803, арк. 12.

¹⁶ Там само. – Арк. 13.

¹⁷ Там само. – Арк. 15.

¹⁸ Там само. – Арк. 15.

¹⁹ Литвин В. Названа праця. – С. 204.

генералітету (3,1%). Демократичний блок виборів близько 25% голосів виборців. У Львівській області представники національно-демократичних сил здобули 24 мандати (із 24), Івано-Франківській – 11 (12), Тернопільській – 8 (10), Волинській – 6 (9), Рівненській – 3 (10), Закарпатській – 3 (11)²⁰.

Таким чином, березневі вибори 1990 р., економічна криза в країні сприяла підриву авторитету КПУ – дефіцит і спекуляції товарами першої необхідності, зрив вчасної виплати заробітної плати привели до зниження добробуту населення, що позначилося на показниках прийому в партію, її кількісному та якісному складі. Особливість ситуації у західних областях УРСР, за висновками партчиновників, полягала в тому, що «навколо тих, хто здав партійні квитки, створювався ореол чесних, порядних людей, вони протиставлялися комуністам, котрі залишалися в партії»²¹.

Вплив КПУ на населення регіону підривали не тільки «неформальні» громадсько-політичні організації, але й політичні партії, що почали масово створюватися на зламі 80 – 90-х рр. XX ст. Аналізуючи процес організаційного оформлення політичних партій, виділимо дві найважливіші тенденції: 1) серед населення регіону особливою популярністю користувалися праві та право-радикальні політичні партії; 2) процес політизації населення проходив значно швидше та динамічніше, ніж в областях центрально-східної України. Значну підтримку мешканців регіону здобула УРП. Низка правих та право-радикальних партій були створені на Львівщині. Це зокрема Українська національна партія (УНП), Український християнсько-демократичний фронт (УХДФ), Державна самостійність України (ДСУ) тощо.

У цей період значних кадрових втрат зазнала сама КПУ. Зокрема на пленумі Львівського обкому Компартії 24 червня 1989 р. виступаючи відзначали, що упродовж 1988 р. в області партійні квитки здали 71 особа, тоді як у першому кварталі 1989 р. – 33 (за іншими даними – 38). У 1988 р. зменшилася кількість прийнятих в члени партії на 28,4%. Уперше приріст обласної партійної організації відбувся за рахунок комуністів, які прибули з інших регіонів країни. Тривожним для комуністів залишався факт зменшення на 33,2% прийому в партію робітників²².

²⁰ Риси́ч Й. Названа праця. – С. 107.

²¹ ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 32, спр. 2764, арк. 128.

²² ДАЛО, ф. П. 3, оп. 62, спр. 458, арк. 16.

Таким чином, у 1988 р. 62% первинних парторганізацій Львівської області не зростали за рахунок прийому в партію. У лютому 1989 р. на засіданні бюро львівського міського Компартії було розкритиковано роботу окремих міських та районних комітетів, проте «більшість із них належних висновків з критики не зробила»²³. Подібне твердження добре ілюструють цифри: на Львівщині у 690 трудових колективах не діяли первинні і цехові партійні організації. У 100 трудових колективах підприємств взагалі не було комуністів²⁴.

Загалом упродовж 1986-1988 рр., а також у першому півріччі 1989 р. у республіці партійні квитки здали 5794 члени та кандидати в члени КПРС. Продовжувала зростати кількість осіб, які добровільно здали квитки. У 1986 р. їх нараховувалося 234, 1988 р. – 1862, за перші шість місяців 1989 р. – 3318. Основними причинами здачі квитків стали: похилий, незадовільний стан здоров'я, незгода із політичною лінією партії (у 1988 р. – 8,2%)²⁵. Водночас бюро Львівського обкому КПУ визнало, що у 1987 р. «Бориславський міськком, Дрогобицький, Мостиський, Сколівський райкоми партії все ще допускають факти форсування прийому за рахунок зниження якості», що у підсумку привело до «засмічення партійних організацій пасивними, випадковими людьми»²⁶.

Невтішними для партапарату залишалися статистичні дані про вихід із партії керівників підприємств та організацій. Тільки на Львівщині станом на 17 вересня 1989 р. обласну партійну організацію залишили: 56 (із 935) керівників промислових підприємств, будівництва, транспорту, зв'язку; 31(320) голова колгоспу; 10 (77) голів радгоспів; 31 (150) керівник медичних закладів; 179 (1301) директорів шкіл; 8 (76) директорів ПТУ; 20 (56) керівників установ культури; 4 (93) керівників наукових установ та навчальних закладів; 15 (95) керівників адмінорганів²⁷. За вісім місяців 1990 р. із партії вийшли 6605 осіб. На початку липня 1990 р. в області діяли 3190 первинні партійні організації (ліквідовано 145)²⁸.

Динаміку зменшення кількості членів партії яскраво ілюструє приклад первинної партійної організації Ради

²³ Там само. – Арк. 16.

²⁴ Там само. – Арк. 17.

²⁵ ДАЛО, ф. П. 3, оп. 62, спр. 521, арк. 68.

²⁶ Литвин В. Названа праця. – С. 221 – 222.

²⁷ ДАЛО, ф. П. 3, оп. 62, спр. 1016, арк. 1.

²⁸ Там само. – Арк. 1.

незалежних профспілок України Ленінського району Львова. На обліку 1 січня 1989 р. перебувало 223 члени КПРС, 1 січня 1990 р. – 218, 1 січня 1991 – 131, 20 травня 1991 – 101 особа²⁹. Починаючи із 1990 р. неухильно зростала заборгованість із сплати членських внесків. За перше півріччя 1990 р. у Львівській області не сплатили членські внески: за 1 місяць – 6783 особи; за 2 місяці – 2345; за 3 і більше – 2783 (загалом 11611 осіб). Загальна сума заборгованості склала близько 90 тис. крб.³⁰

Значного розголошу в регіоні набули колективні заяви про вихід з партії, які подали: 11 деканів Львівського університету, 33 із 68 членів парторганізації Львівської консерваторії, 13 відповідальних працівників Галицького райвиконкому Івано-Франківської області, включаючи секретаря парторганізації, 27 членів і працівників виконкому Львівської міської Ради³¹. Загалом упродовж 1990 – серпня 1991 рр., Львівська обласна парторганізація скоротилася на 40,1%, Тернопільська – на 18,1%, Івано-Франківська – на 29,5%. У цих областях упродовж року з партії вийшли 26% докторів, 22% кандидатів наук, ліквідовано 11% парторганізацій в наукових закладах³².

Поворотним моментом у протистоянні національно-демократичних та комуністичних сил повинен був стати всесоюзний референдум 17 березня 1991 р. Громадяни УРСР визначалися: зберегти СРСР на основі укладення нового союзного договору, або ж розпочати рух в напрямі незалежної Української держави. Також референдум повинен був продемонструвати загальні тенденції розвитку політичної ситуації в країні, та перспективи збереження УРСР.

Окремі національно-демократичні сили «підігравали» комуністам, оскільки закликали бойкотувати народний плебісцит. Такі дії, на думку радикально налаштованих опозиціонерів, повинні були б засвідчити протест проти укладення нового союзного договору. Серед громадсько-політичних організацій, які підтримували бойкот, виділимо Українську Міжпартійну Асамблею (голова Ю. Шухевич) та УХДП (голова В. Січко). Однак більшість політичних партій та громадських організацій демократичного табору висловилися проти такої ініціативи. «Це буде на руку тим політичним

²⁹ ДАЛО, ф. П. 3, оп. 62, спр. 976, арк. 24.

³⁰ ДАЛО, ф. П. 3, оп. 62, спр. 1016, арк. 2.

³¹ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. П-1, оп. 1, спр. 5562, арк. 6.

³² Там само. – Арк. 24.

силам, – відзначав І. Гель, – які хочуть зберегти Україну як колонію»³³.

Після проведення референдуму за збереження СРСР висловилися близько 70 % населення республіки. Водночас на Галичині, до подібних перспектив схвально відносилось не більше 20 % населення, а в окремих місцевостях – 5-10% осіб від загальної кількості тих, хто брав участь у голосуванні. Бачити УРСР у складі СРСР на основі декларації про Державний суверенітет бажали 80 % населення республіки, що було обнадійливим результатом для опозиційних до КПУ політичних сил³⁴.

Суперечливі результати референдуму поживали дискусії в суспільстві з приводу доцільності підписання нового союзного договору, критика на адресу якого звучала, як зі сторони національно-демократичних сил, так і комуністів, особливо західного регіону. Зокрема Бучацький райком КПУ (Тернопільська область) пропонував: передати республіці право визначати, які питання делегувати центру; закріпити законодавчо пріоритет республіканських законів над союзними; надати самостійність у визначенні інститутів і символів державності, адміністративного-територіального устрою та ін.³⁵ Зрештою у своїх звітах обкоми КПУ західноукраїнських областей констатували, що станом на липень 1991 р. стабілізувати суспільно-політичну ситуацію у краї не вдалося.

Шахтарські страйки, що охопили у цей період східні області України, «докотилися» на початку квітня 1991 р. до західних областей УРСР. Регіон вкотре поринув у вир «мітингової демократії». Проте не всі політичні сили схвалювали такі методи боротьби з існуючим режимом. Активними прибічниками вуличних методів боротьби були, передусім, молодіжні організації, а також УРП, УМА, страйкові комітети.

Упродовж липня-серпня 1991 р. у центрі уваги громадськості перебувала Верховна Рада УРСР. Проблема взаємовідносин центру і республіки, умов укладення нового союзного договору та перспективи протидії ініціативі, обговорювалася в сесійній залі обласних, міських Рад західноукраїнських областей, мітингах, на шпальтах періодичної преси та телебаченні.

³³ Борисовський А. Брифінг в обласній раді / А. Борисовський // За вільну Україну. – 1991. – 23 лютого. – С. 1.

³⁴ Литвин В. Названа праця. – С. 267.

³⁵ ДАТО, ф. П-1, оп. 39, спр. 135, арк. 12.

Неоднозначні підсумки всесоюзного референдуму зменшували ймовірність створення Союзу на основі оновленого союзного договору. З цих причин, група партчиновників, очолюваних Г. Янаєвим здійснила останню спробу зберегти СРСР. 19 серпня 1991 р. М. Горбачова усунуто від влади. Владу перебрав Державний комітет надзвичайного стану (ДКНС). Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук закликав населення республіки до збереження спокою. Уже 19 серпня 1991 р. західноукраїнські ради всіх рівнів, більшість у яких становили представники національно-демократичних сил, висловили рішучий протест з приводу неконституційних дій Комітету³⁶. Практично не припинялися масові вуличні зібрання у Львові, Івано-Франківську, Луцьку.

Після поразки ДКНС, питання державної незалежності України залишалося відкритим, проте наступ на Комуністичну партію посилювався³⁷. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада проголосила незалежність України. Референдум 1 грудня 1991 р. підтвердив споконвічні прагнення українського народу жити в незалежній соборній державі.

Таким чином, відносна політична стабільність перших років перебудови змінилася наприкінці 80-х рр. XX ст. наростаючою хвилею політичного протистояння між національно-демократичними силами і Компартією. Відправною точкою конфлікту стали виборчі кампанії 1989 – 1990-х р., що заклали початок демонтажу комуністичної системи. Ввійшовши у другій половині 1980-х рр. у стан глибокої системної кризи, Компартія не змогла проконтролювати та направити в «правильне русло» наростаючу хвилю невдоволення її внутрішньополітичними реформами серед значної частини населення переважно західного регіону країни. Боротьба за державний суверенітет України стала визначальною суспільно-політичних процесів в західноукраїнських областях.

Авторитет Компартії підірвали новостворені «неформальні» організації та політичні партії, діяльність яких привела до порушення монополії КПУ, та формування багатопартійної системи. Кризи не вдалося уникнути через

³⁶ Хроніка опору: Документи, інші офіційні матеріали, свідчення преси про спробу державного перевороту, вчинену у серпні 1991 року так званим ГКЧП / [упоряд.: Л. С. Танюк] – Київ : Вік, 1991. – С. 182 – 206.

³⁷ Базів В. Партійно-мілітаристських заколотників – до відповідальності / В. Базів // За вільну Україну. – 1991. – 23 серпня. – С. 1.

незадовільну роботу партчиновників з первинними організаціями (особливо великих промислових підприємств), відсутність якісного (ідейного) поповнення низових осередків.

На зламі 80-х – 90-х рр. ХХ ст. можна виокремити низку характерних рис, що притаманні суспільно-політичним процесам у західних областях УРСР, якими стали: високий рівень національної свідомості населення; значна політизація суспільства; розвинена мережа осередків національно-демократичних сил та невідцензурних друкованих ЗМІ; занепад компартійних структур всіх рівнів; відсутність у обкомах партії дієвих механізмів протидії наростанню невдоволення серед значної частини населення тощо. Вказані відмінності на зламі 1980 – 90-х рр. сприяли перетворенню регіону у своєрідний П'ємонт українського національного відродження.

Summary

The Communist Party of Ukraine in the period of transition: the features of activities in western Ukraine in 1985–1991

Untrained reform of „perestroika” has profound ideological crisis of the Communist Party of Ukraine in 1985–1991. As a result, there has been complete loss of control over social and political processes. The authority of the Communist Party undermining the newly created „informal” organizations and political parties whose activities led to a breach of the monopoly of Communist Party, and the formation of a multiparty system. Crisis could not be avoided to unsatisfactory work of the apparatchiks of primary organizations (especially large industrial enterprises).

*

Олег Муравський – доктор, pracownik Instytutu Ukrainoznawstwa im. I. Krypjakewycza NAN Ukrainy we Lwowie. Zainteresowania badawcze: najnowsza historia Ukrainy, stosunki między- etniczne i międzywyznaniowe.

Autor monografii: *Західні землі України. шлях до незалежності* (Lwów 2011).

Temat pracy doktorskiej (kandydackiej): *Суспільно-політичні процеси в західних областях України (1985–1991): міжнаціональний та міжконфесійний аспекти*.